

1. Levensloop

Twee predikanten in een kathedrale kerk

U vindt in de Heilige Schrift het uitnemend verlangen, dat Christus voorstelt aan zondaren en het is dit: Zie op Mij! Zie op Mij! Ik verlang niet meer dan dat u slechts één blik op Mij slaat. Denkt u dat dit maar een arme begeerte is? Ja, het is zowel de armste als de rijkste begeerte die Christus aan u voor heeft te stellen. O Glasgow, wilt u aan Christus' begeerte voldoen? Dan zeg ik tot U: Zie op Hem! O, oude mannen in Glasgow, wilt u aan Christus' verzoek voldoen? Dan zeg ik: Zie op Hem! Jongens en meisjes, willen jullie Christus tevredenstellen? Dan zeg ik: Sla een blik op de Zoon van God voordat Hij weggaat. O, dat u mocht besluiten een blik op Christus te slaan voordat Hij weggaat. Wilt u het aan uw eigen hart vragen? Geloof het, als wij Hem slechts éénmaal zien, dan zullen wij nooit meer van Hem willen scheiden. Ik kan u niet zeggen hoe groot en heerlijk Hij is, ook denk ik dat de engelen er niet toe in staat zijn. O, kom en zie, want dat zal het beste de verborgenheid verklaren!

Deze woorden klonken enkele eeuwen geleden in de oude kathedraal van Glasgow, nu de grootste stad van Schotland. Andrew Gray, die de uitnemendheid in Christus in vele toonaarden door het kerkgebouw liet klinken, was van 1653 tot aan zijn dood in 1656 aan Glasgow verbonden. Zijn oudere collega James Durham diende deze kerk van 1651 tot aan zijn sterven in 1658. Twee jaren gingen zij

samen voor in het grote kerkgebouw: Gray in het oostelijk deel (*Outer High Church*) en Durham in het westelijk deel (*Inner High Church*). Een muur scheidde hen beiden. Deze was bij gebrek aan kerkgebouwen na de Reformatie opgetrokken om de verschillende parochies van de stad ruimte te bieden voor de prediking van Gods Woord.

Glasgow Cathedral

De kathedraal was niet alleen een blikvanger die in de wijde omgeving zichtbaar was, maar vooral in de tijd van Gray en Durham een huis voor vele zielen die hongerden naar het Brood des levens. Maar ook mensen die geen belang toonden om tot Christus te komen, kregen een boodschap mee aan de hand van de tekst uit Jesaja 65:1: ‘Tot het volk, dat naar Mijn Naam niet genoemd was, heb Ik gezegd: Zie,

hier ben Ik, zie, hier ben Ik' (Engelse vertaling: 'Zie op Mij, zie op Mij!')

Weet het, o Glasgow, dat Hij het niet vraagt uit beleefdheid als Hij zegt: Zie op Mij, zie op Mij! Oude mensen in deze stad, dacht u dat Christus met u vleit? Ik beveel u te weten en te geloven dat Christus u niet vleit. Als u niet gelooft en dit dierbare gebod van Christus ('Zie op Mij') niet wilt gehoorzamen, zult u eens moeten gehoorzamen aan dit gebod: Ga weg van Mij, Ik heb u nooit gekend!

Twee jaar lang preekten Gray en Durham samen in de kathedraal. De jongere Gray trok daarbij veel meer volk dan Durham. Nu bezat Gray zeldzame preekgaven. Het leek wel of hij al jaren in het ambt stond. Zijn collega was veel geleerder dan hij. Of was de reden van de toeloop dat Gray meer onderwijs gaf? Het is bekend dat hij over de meest verborgen stukken van het geestelijke leven kon spreken. En hij wist in zijn preken zaken van eeuwig belang heel dicht bij zijn hoorders te brengen. Daarbij wist hij de gewetens van zondaren niet alleen te bereiken met de donder van de Wet, maar nog meer waren het de klanken van het rijke Evangelie die harten in vuur en vlam zetten. Durham zegt zelfs 'dat Gray vaak zijn hoorders de haren van hun hoofd te berge deed rijzen'.

Op een keer liepen Gray en zijn collega samen op naar de kerk. Ze zagen hoe de meeste hoorders het deel van de kathedraal kozen waar Gray voor zou gaan. Maar weinigen gingen de deur binnen van het deel van het gebouw waar

Durham zou preken. ‘Broeder’, zo sprak zijn oudere collega Gray aan, ‘ik bemerk, dat u vandaag een volle kerk hebben zult, waarop Gray antwoordde: ‘Inderdaad broeder, ze zijn dwaas dat ze u verlaten, om naar mij te komen.’ ‘Dat is zo niet, beste broeder’, antwoordde Durham, ‘want niemand zou zulk een achting en voorspoed in zijn predikambt kunnen hebben, tenzij het hem uit de hemel wordt gegeven. Het verheugt mij, dat Christus gepredikt wordt en dat Zijn Koninkrijk en Zijn zaak grond winnen, want ik ben tevreden iets of niets te zijn, opdat Christus zij alles in allen.’

Afkomst

Wie waren de twee collega’s precies? Waar kwamen zij vandaan? James Durham werd rond het jaar 1622 geboren in Monyfeith in het graafschap Angus. Hij was de oudste zoon van John Durham van Easter Powrie en behoorde tot een oud en aanzienlijk geslacht. De familie Durham bouwde in het midden van de zestiende eeuw het kasteel Pitkerro dat nog bestaat als Pitkerro House. De moeder van James was Helen Ramsey, de dochter van James Ramsey, predikant te Tealing.

James doorliep met succes het basisonderwijs en studeerde daarna tot 1640 aan de universiteit van St. Andrews, echter zonder een graad te behalen. Hij wilde namelijk enige tijd zonder studiespanning in alle rust op zijn eigen landgoed doorbrengen. Hij was vanuit de erfenis van zijn vader namelijk eigenaar geworden van een deel van het familiebezit, een landgoed in Easter Powrie dat nu Wedderburn heet. Zijn ambities richtten zich toen niet op het predikantschap. Hij had een onbesproken gedrag, maar leefde onbekeerd.

James trouwde met Anna, dochter van de Laird (landgraaf) van Dantervie. Zij was een godvrezende vrouw, evenals haar moeder. Beiden hadden sympathie voor de presbyterianen die streden voor de vrijheid van de kerk. James had eerst niet veel op met de presbyterianen; hij was evenals zijn vader een royalist. De Schotse presbyterianen streden voor de kerk die niet aan de willekeur van de vorst was overgeven, terwijl de royalisten voorstanders waren van een koninklijk veto in kerkelijke zaken. Waarschijnlijk was Durhams vrouw het middel voor hem om voor de presbyterianen te kiezen.

Bekering

De volgende gebeurtenis was het middel tot zijn bekering. Hij bezocht zijn vrouw die bij haar moeder in South Queensferry was, enige kilometers ten westen van Edinburgh. Juist op die tijd zou het avondmaal in die gemeente bediend worden. Naar Schotse gewoonte werden ter gelegenheid van het sacrament van donderdag tot maandag kerkdiensten gehouden. Op zaterdag drong zijn schoonmoeder zeer bij hem aan dat hij zou meegaan naar de kerk om naar de preek te luisteren. Daar had hij eigenlijk geen zin in. Maar ook zijn vrouw spoorde hem aan om naar de dienst te gaan. De voorganger was zeer welmenend en ernstig in zijn prediken, en hoewel hij de toehoorders toesprak op een eenvoudige wijze zonder veel omhaal van schone woorden, nam zijn ernst Durhams aandacht geheel in beslag, en hij werd tot in het diepst van zijn ziel geraakt. Toen hij thuiskwam, zei hij tegen zijn schoonmoeder: 'De predikant heeft vandaag heel ernstig gepreekt, en het zal niet

nodig zijn mij ertoe aan te zetten, om morgen weer naar de kerk te gaan.’

Op de avondmaalzondag stond hij al vroeg in de morgen op en ging hij naar de kerk, waar Ephraim Melvill preekte uit 1 Petrus 2:7: ‘U dan, die gelooft, is Hij dierbaar.’ Hij stelde de dierbaarheid van Christus voor ogen en prees Hem ernstig aan voor alle hoorders, ook voor hen die niet aan het avondmaal deelnamen. De Heilige Geest gebruikte deze preek om Durham te overtuigen van zijn verlorenheid. Het was een innerlijke verandering die een ware bekering uitwerkte. Hij mocht zich door genade met Christus verenigen en aan de Tafel Zijn dood gedenken. Op deze wijze maakte hij een verbond met de Heere. Als hij naderhand over Melvill sprak, noemde hij hem zijn geestelijke vader.

Nadat hij Christus in geloof had omhelsd, was het zijn verlangen om zijn leven in Zijn dienst te besteden. Hij zocht God in dagelijks gebed en meditatie. Ook hield hij zich intensief bezig met het onderzoeken van Gods Woord. Om zich in stilte te kunnen afzonderen, liet hij een studeervertrek aan zijn huis bouwen. Hij was zo verdiept in zijn studie, dat hij vergat te gaan eten. Dan moest de dienstbode hem soms roepen om aan tafel te komen. Zelfs dat hielp niet altijd, waarna zijn vrouw eraan te pas moest komen om hem zover te krijgen. Zonder de eerste levensbehoeften voor het lichaam opzettelijk te verwaarlozen, was zijn bidvertrek hem meer waard dan de eetkamer. Vaak mocht hij daar de gemeenschap met zijn Heere ervaren.

Studie en roeping

Durham bleek over grote gaven te beschikken die hij in dienst van zijn Meester wilde besteden. Hij wist zich geroepen om de gemeente van Christus te dienen.

Zijn geestelijke voeding die hij in zijn studeervertrek verkreeg, hield hij niet voor zichzelf. Hij sprak mensen aan over het belang van hun ziel. Daarbij schuwde hij het debat niet. Met gezag gaf hij raad en als verschillende standpunten met elkaar botsten, probeerde hij de partijen met het Woord van God te overtuigen.

De omstandigheden die tot zijn roeping als evangeliedienaar leidden, waren bijzonder. Een soortgelijke hervormingsbeweging als in Schotland werd in Engeland geleid door het zogenaamde *Long Parliament*. Dit vormde een leger dat streed tegen koning Karel I. Tijdens de burgeroorlog in Engeland (1642-1646), waarbij ook Schotland was betrokken, werd Durham in 1644 tot kapitein aangesteld over een compagnie van soldaten. Bij de oorlog ging het over de macht van koning Karel I, die zowel vorst over Engeland als over Schotland was. De koning wilde een absoluut bewind uitvoeren en geen rekening houden met de wensen van de puriteinen die de gevestigde kerk wilden ontdoen van de bisschoppendienst en de in hun ogen roomse liturgie.

Het was de gewoonte van Durham om, voordat zijn mannen ten strijde trokken, eerst in gebed te gaan. Toen hij op een keer begon te bidden, voegde David Dickson, die toen professor was aan de universiteit van Glasgow, zich bij de legercompagnie. Het gebed dat Durham deed maakte op

hem zo'n indruk dat hij de kapitein tot zich riep en hem aanspoorde om zich na zijn militaire dienst te gaan wijden aan de dienst van God in Zijn wijngaard.

Durham ging zomaar niet overstag! Twee voorvallen waren nodig om hem voor de raad van Dickson in te winnen. De eerste was dat zijn paard werd neergeschoten en hij gespaard bleef. De tweede was dat een soldaat hem dreigde neer te sabelen. Toen deze de zwarte kleding van Durham opmerkte, vroeg hij of hij met een priester te maken had. Durham antwoordde hem dat hij één van Gods priesters was. Nu zijn leven tot twee keer toe gespaard was, wilde hij uit dankbaarheid de Heere zijn leven toewijden door te kiezen voor het wonderbare ambt van dienaar des Woords.

Durham koos nu voor de studie tot predikant aan de universiteit waar Dickson doceerde. Hij maakte grote voorde- ringen met zijn studie in de godgeleerdheid. Zijn kennis en tact om met mensen te debatteren kwam naar voren in een gesprek met een predikant uit Dundee. Hij deed net of hij de roomse leer aanhing. De predikant werd hierdoor zo overrompeld dat hij geen weerwoord wist voort te brengen. Hij ging het huis uit en ging direct naar de provoost die in de stad recht sprak. Hij verzekerde deze dat een gevaar- lijke jezuiet binnen de muren van de stad was gekomen, die zoveel overredingskracht had, dat velen met de roomse godsdienst besmet konden raken. De provoost ging hierop met de predikant naar het huis waar Durham verbleef. Deze bleek de provoost te herkennen. Kon hij de jezuiet zijn?

Durham lachte toen hij dit hoorde, waarop de predikant zich schaamde voor de beschuldiging. De provoost verbaasde zich erover dat de eerste de beste man van het platteland de predikant van de stad het zwijgen oplegde.

Uitgezonden tot het predikambt

Zijn studie in de theologie verliep voorspoedig. In 1646 werd hem door de kerkenraad van Irvine toegestaan om daar het Evangelie te prediken. De classis Irvine gaf hem op 18 mei 1647 officieel preekconsent, nadat hij op 1 mei zijn mastergraad had behaald. In Irvine hield hij zijn eerste preken. Dickson beval hem aan om ook in de stad Glasgow voor te gaan. Eén van de predikanten van de stad, Robert Ramsey, nam deze aanbeveling over en nodigde Durham uit om in de stad te preken. Dat deed hij op twee zondagen achtereen en op een doordeweekse dag. De stadsraad en de kerkenraad waren zo voldaan met zijn verkondiging dat zij eenstemmig oordeelden dat de jonge kandidaat over bijzondere gaven beschikte. Zij brachten hierop een beroep op hem uit tot voorganger van de Blackfriars kerk in de stad als opvolger van Ramsey. Op 2 december 1647 werd hij in deze kerk in het ambt van dienaar des Woords bevestigd. In september 1651 volgde zijn overplaatsing naar de kathedrale kerk, die oorspronkelijk de St. Mungo's of High Church werd genoemd.

Met veel toewijding legde hij zich toe op het predikambt. Hij was nog maar kort in Glasgow, toen hij verlof kreeg om in zijn geboortestreek orde op zaken te stellen. Ook daar preekte hij op zondagen, zoals in de hoofdkerk van

de stad Dundee voor een volle kerk over Romeinen 1:16: 'Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet.' Vervolgens in Tealing over 2 Korinthe 5:18: 'En ons de bediening der verzoening gegeven heeft.' En in zijn geboorteplaats Monyfeith over 2 Korinthe 5:20: 'Zo zijn wij dan gezanten van Christuswege'.

Toen hij de volgende zondag in Montrose voorging, kreeg hij bericht dat hij direct naar Glasgow moest terugkomen. Zijn vrouw was ernstig ziek geworden en stierf binnen enkele dagen. Dit was een smartelijk verlies voor hem, nu hij op zo'n jonge leeftijd weduwnaar geworden was. Na enig stilzwijgen, sprak hij: 'Wie zou mij kunnen overreden, dat deze beschikking van Gods voorzienigheid goed voor mij is, als de Heere dit Zelf niet tot mij gezegd had?'

William Guthrie

‘Een brandend en schijnend licht’

Zijn tijdgenoten noemden Durham ‘een brandend en schijnend licht’. Daarbij doelden zij op de manier waarop hij op de kansel en daaronder met zielen omging. In dit opzicht had hij iets van de bediening van Johannes de Doper, die door zijn Meester ‘een brandende en lichtende kaars’ werd genoemd. De ernst was van zijn gezicht af te lezen. Men zou hem bijna nooit zien lachen. Toen hij met William Guthrie, predikant van het bij Glasgow nabijgelegen dorpje Fenwick aan tafel zat, moest hij wel lachen om de grappen van zijn collega. William werd hierop gevraagd om na het middagmaal met gebed te eindigen. Hij deed dat met zoveel ernst dat Durham daaronder verslagen werd. Hij liep naar Guthrie toe en omhelsde hem waarbij hij zei: ‘O William, wat ben je toch een gelukkig mens. Als ik zo vrolijk was geweest als jij eerst was, zou ik in geen twee dagen zo’n geschikte houding gehad hebben om een gebed te doen.’

Durham was een toonbeeld van godsvrucht, wat vooral bij avondmaalsgelegenheden naar voren kwam. Howie merkt hierover op:

Hij trachtte zich door genade op te wekken tot zulk een gestalte als het meest overeenkwam met het heilige en verhevene doel van deze instellingen. Ja, bij sommige van deze plechtige en troostrijke gelegenheden, sprak hij als iemand, die rechtstreeks met zijn boodschap van de hemel neerkwam. Hij preeke Jezus Christus aan en daalde zo laag af, dat zijn toehoorders als het ware het koord of de keten der zaligheid tot zondaars zagen neergelaten, zodat zelfs de kleinste bemoedigd werd, om de hand van het geloof uit te strekken.

Hij bracht het aanbod van genade heel dicht bij de hoorders en drong ernstig bij hen aan om Christus aan te nemen zoals Hij in het Evangelie tot hen komt. Zo preekte hij eens over Mattheüs 22:4: 'Alle dingen zijn gereed; komt tot de bruiloft.' Hij verbaasde zich erover als hoorders dit aanbod afsloegen door niet tot de bruiloft van Gods genade te willen komen.

Positie in de Schotse kerk en natie

Zijn collega David Dickson, die als professor in de godgeleerdheid de universiteit van Glasgow diende, verhuisde in 1650 naar de universiteit van Edinburgh. De algemene synode van de Kerk van Schotland moest in deze vacature voorzien en benoemde een commissie om een opvolger voor te dragen. Het oog viel op Durham. Zijn godsvrucht, standvastigheid en kennis waren gaven die hem voor dit nieuwe ambt geschikt maakten. Ook zijn evenwichtig karakter speelde daarbij een rol. Hij was nog maar achten-twintig jaar oud toen hij benoemd werd. Zo werd Durham in 1651 professor in de godgeleerdheid aan de universiteit van Glasgow.

Ongeveer tegelijkertijd kreeg hij een veel moeilijker functie toebedeeld. De synode vond hem ook geschikt om als hofprediker van koning Karel II op te treden. Deze nieuwe functie was van tijdelijke aard en moest voorafgaan aan die van het professoraat. Het was hem duidelijk dat dit verre van gemakkelijk was. Het hofleven kende veel verzoeken en strikken. Durham moest eerlijk en ernstig zijn. Dat betekende dat hij de zonden moest bestraffen en de roep

tot bekering aan vorst en hofhouding moest voorhouden. Hij legde zich erop toe om in de eerste plaats Gods gunst en niet de gunst van mensen te zoeken. Zijn houding aan het hof was die van godsvrucht en liefde tot de zielen die aan zijn pastorale zorg waren toebetrouwd.

Op zekere dag werd hij geroepen om voor het Schotse Parlement te preken. Zijn tekst was: ‘Zijt gij een leraar Israëls en weet gij deze dingen niet?’ Hoe onkundig was Nicodemus tot wie de Zaligmaker deze woorden sprak. Hoe nodig was het dat geestelijke leiders en overheidspersonen kennis hadden van de wedergeboorte van het hart. Dit gold zeker voor de koning die in 1651 zijn vader Karel I was opgevolgd. Als lid van de vaste commissie van de General Assembly was hij betrokken bij onderhandelingen met de koning, die leidden tot de aanvaarding van de nationale Verbonden (zie over de Verbonden het fragment ‘De actie van Montrose’ vanaf pagina 38). De jonge vorst zwoer trouw aan deze Verbonden, toen hij op 1 januari 1651 te Scone gekroond werd tot koning over Schotland. Hij streed tegen het Engelse leger van Oliver Cromwell die het na de dood van Karel I voor het zeggen had. Schotland verloor deze strijd waarop de koning naar het Europese vasteland vluchtte.

De Schotse natie maakte in die tijd een Tweede Reformatie mee. Na een jarenlang conflict tussen vorst en volk over de zeggenschap in de kerk, was het in 1638 tot een doorbraak gekomen. De functie van de General Assembly die door bisschoppen was overgenomen, werd in ere hersteld. Koning Karel I protesteerde hiertegen, maar de

leiders van de gevestigde kerk lieten zich niet langer het gezag ontnemen. Zij en vele anderen, waaronder het Parlement, vernieuwden het Nationale Verbond dat in 1581 ook door de vorst en zijn huis rechtsgeldigheid had verkregen maar in de praktijk jarenlang met voeten was getreden. Dit *Covenant* hield in dat de oorspronkelijk presbyteriale kerkregering werd hersteld. Bisschoppen die door de koning als vazallen werden gebruikt, hadden hierin geen functie meer. In 1638 werden zij afgezet en de autoriteit van de General Assembly erkend. Dit jaar werd het jaar van genade, waarin het land als geheel een verbond maakte met de Heere, met de belofte dat Christus erkend zou worden als het Hoofd van de kerk. Dit verbond werd door de zoon van koning Karel I wel trouw gezworen maar in de praktijk, toen hij in 1660 weer terugkeerde van zijn ballingschap, werd het door hem ontkracht.

Een aantal Covenanters had al vóór de terugkeer van Karel II moeite met zijn bedoelingen. Zij hadden sterke vermoedens dat de eed die hij had afgelegd, waarbij hij trouw had gezworen aan de Verbonden, niet oprecht was. Omdat zij tegen de meerderheid van de predikanten protesteerden, werden zij Protesters genoemd. Onder hen waren bekende predikanten, zoals Samuel Rutherford en James Guthrie. Hun tegenpartij werd de Resolutioners genoemd, omdat zij besluiten (*resolutions*) hadden genomen die de ontrouwen aan de Verbonden de gelegenheid gaven om zich te bekeren. Zodoende deden sommigen van hen schuldbelijdenis waardoor zij weer welkom waren in het leger of een belangrijk ambt mochten bekleden.

St. Giles in Edinburgh

De actie van Montrose

In het begin van het jaar 1644 landde de koningsgezinde James Graham, markies van Montrose, in Schotland in een laatste poging om het land voor het huis van Stuart te behouden. Deze edelman die tot de hoge adel van het land behoorde, had trouw gezworen aan de Verbonden, maar hij wilde niet zover gaan om ten gunste hiervan de koning ontrouw te zijn. Hij behoorde tot de edelen die buiten de Covenanters om een overeenkomst met de koning hadden gesloten, het zogenaamde *Engagement*. Hij moest deze

daad echter met de dood bekopen. Zijn leger werd totaal verslagen en hijzelf eindigde zijn leven op het schavot achter de St. Giles in Edinburgh. Vlak voor deze expeditie stak een gezelschap de Noordzee over naar de Verenigde Provinciën. Zij brachten een bezoek aan de verbannen zoon van Karel I, Karel II die als de troonopvolger in Breda verblijf hield. Van deze deputatie maakten als vertegenwoordigers van de Schotse kerk ook John Livingstone en George Hutcheson deel uit. Op het eerste gezicht was de jonge telg van het huis van Stuart een beminnelijk man die met gepaste vriendelijkheid en belangstelling zijn landgenoten te woord stond. De Schotten gaven er blijk van hem als hun koning te ontvangen, mits hij het Covenant trouw zou zweren!

Eerst nam hij een wat afwachtende houding aan, maar toen hij hoorde dat de onderneming van zijn vazal Montrose gefaald had, gaf hij te kennen de wensen van de Covenanters voor serieus te nemen. Hij beloofde het Plechtig Verdrag van de drie koninkrijken (*Solemn League and Covenant*) te zullen aannemen, zou allen die onder de tucht stonden van het hof weren en verklaarde zich persoonlijk naar de beloften van het Covenant te willen richten. Dat was veel gevraagd voor de frivole vorst die een liefhebber was van danspartijen en volgens ingewijden een leven van onzedelijkheid leidde. Nu moest hij in Breda de strenge preken aanhoren van hen die hij in zijn hart haatte. Het ergste

was dat hij gedwongen werd een verklaring te tekenen waarin hij beledigd zich diep voor God te verootmoedigen voor de tegenkanting van zijn vader tegen het Covenants! Als hij dit alles niet deed, kon hij verwachten geen stap op de vaderlandse bodem te zullen zetten. Wat was hij innerlijk geschokt, toen hij kennisnam van de inhoud van de documenten die hij moest onderschrijven. Wel sputterde hij eerst tegen, omdat hij vond dat van hem het onmogelijke werd gevraagd. Karel II had, in tegenstelling tot zijn vader, geen geweten. De kroon was voor hem begerlijker dan een eerlijke houding. En hij speelde zijn spel voortreffelijk. De markies van Argyle, nu de machtigste man in het land, was hem welgezind, evenals andere vertegenwoordigers van de hoge adel. John Livingstone was echter bang dat de prins veinsde, vooral omdat bleek dat hij zijn goddeloze leven niet van harte opgaf. Hij doorzag hem, dat hij de Covenants wilde aannemen 'zonder enig bewijs van verandering van zijn hart en zonder zijn vroegere beginselen, raadgevers en vrienden op te geven'. Was het Gods weg dat Karel II op deze manier naar Schotland gelokt werd? Was een huichelachtige belijdenis de Heere aangenaam? Met klemmende zorg wachtte hij de komende gebeurtenissen af.

Nu leek de weg voor Karel gebaad om hem naar de begeerde troon te leiden. Dat gebeurde op 1 januari 1651 in Scone. Eerst moest hij het in zijn ogen beruchte document tekenen. De predikant Patrick Gil-

lespie gaf hem de pen en drukte hem op het hart om niet te tekenen als hij niet ten volle in zijn geweten overtuigd was. Maar schijnbaar vastberaden antwoordde hij: 'Mr. Gillespie, ik ben met de verklaring voldaan en daarom zal ik deze onderschrijven.' Men moest eens weten dat hij intussen aan een vriend schreef dat hij vanwege 'de noodzakelijkheid van zijn reputatie' wel moest tekenen, maar dat hij in zijn hart 'een waar kind van de kerk van Engeland bleef'. Toen bekend werd dat hij in Schotland geland was, kwam Cromwell met zijn leger in actie. Deze was door het Parlement als Lord Protector in Engeland aangesteld. Cromwell doorzag de bedoelingen van de Stuartvorst als geen ander. Zonder te aarzelen, waarschuwde hij de Schotten voor hun nieuwe vorst. Hij was bang dat zij een verdrag met de hel aangingen door deze gewetenloze man te kronen. Hij rukte nu op in de richting van Edinburgh. In allerijl verzamelden de Covenanters een leger, geheel in de geest van de 'Act of Classes', dus zonder de *Malignants*, de kwaadwilligen die op de hand van de Stuarts waren. Bij Dunbar werden zij door de Engelsen verpletterend verslagen. Behalve de hoofdstad, nam Cromwell Glasgow in bezit, waar hij ook met de predikanten sprak. Deze waarschuwden vanaf de kansel voor zijn liefde voor de 'verdraagzaamheid' en de toelating van de sekten. Onverstoord diende de 'ijzeren' Independent hen van replek.

Protesters en Resolutioners

Wat hadden deze gebeurtenissen de Schotse Covenanters te zeggen? Waarom moesten zij de slag bij Dunbar verliezen? Was Gods ongenoegen over het land? Wat was er van het Drielandenverbond terechtgekomen, nu de broeders van hetzelfde huis, zelfs met het zwaard tegenover elkaar stonden? Vierduizend krijgsgevangenen werden door Cromwell naar Engeland afgevoerd, van wie velen onderweg door ziekte stierven. Slechts 1400 man keerde enkele maanden later terug. Als troost tegenover de smadelijke nederlaag, verheugden velen zich in de komst van de kroonprins. Steeds meer stemmen gingen op om hem zo spoedig mogelijk tot koning te kronen. Maar er waren ook geluiden die niet zo enthousiast klonken. Een aantal Covenanters had grote moeite met de oprechtheid van de bedoelingen van Karel II. Zij waren van mening dat Gods slaande hand het land had getroffen en zij vermaanden de koning om zich voor God te beproeven, of hij werkelijk berouw toonde voor zijn zonden en die van zijn vader. Enkelen van deze verontrusten, waaronder Patrick Gillespie, Lord Warriston, Samuel Rutherford en James Guthrie, predikant in Stirling, stelden een korte verklaring op, waarin zij hun mening onder woorden brachten. Van gelijke aard was de zogenaamde 'Western Remonstrance' van 17 oktober 1650, ondertekend door een aantal notabelen en predikanten uit het westen, waarin vooral gewag werd

gemaakt van de verhouding van Karel met Montrose en de 'Malignants'. Waren de laatsten het Covenant niet ontrouw geworden en leden zij in een aantal gevallen geen goddeloos leven? Was het niet de bedoeling om hen heimelijk weer in hun ambten te herstellen?

Deze protesterende Covenanters worden wel 'Protesters' of 'Remonstrants' genoemd. Hun vermoedens werden bevestigd, toen de 'Act of Classes' door het Parlement werd ingetrokken. Dit waren de zogenaamde 'Resolutions' en de aanhangers hiervan worden wel de 'Resolutioners' genoemd. Zelfs de kerk hechtte haar zegel aan deze besluiten, die funest bleken te zijn voor de zo broodnodige eenheid onder de Covenanters. In het kort kwamen de 'Resolutions' hierop neer, dat van de 'Malignants' die berouw toonden, dezen hun politieke ambten of rangen in het leger weer konden vervullen. Men was bevreesd dat het leger in Dunbar was verslagen vanwege gebrek aan bekwame aanvoerders. Natuurlijk moesten de onder censuur staande 'Malignants' in het openbaar belijdenis doen, alvorens zij weer werden toegelaten. Nu hadden mannen als Middleton deze vernedering er wel voor over, maar het is de grote vraag of zij dit uit een oprecht gemoed deden. De uitkomst heeft laten zien, dat de meesten van hen in hun hart bittere vijanden bleven van het Nationaal Verbond. De gedwongen onderwerping van de koning en zijn geestverwanten, als voorwaarde voor herstel van hun waardigheid, had alle schijn van huichelachtigheid.

Nooit had men de heiligheid van het Covenant in de onreine handen van deze mannen des bloeds mogen toestaan. Werd Gods Verbond op deze wijze niet ont-heiligd? Werd Gods Naam door deze geveinsde onderwerping geen smaadheid aangedaan? Zo gebruikte de koning het Covenant om uiteindelijk van zijn laffe ontrouw blijk te geven!

Een tijdperk van vervolging en bevrijding

Veler ogen waren verblind, toen de zoon van Karel I, koning Karel II, in 1651 het Verbond bezwoer en zich zogenaamd bij de Covenanters aansloot. Zij onderkenden zijn huichelachtig gedrag niet, maar haalden hem in 1660 na jaren van ballingschap met vreugde binnen. Toen zijn masker afviel was het te laat. Met behulp van enkele geveinsde vazallen probeerde hij het volk aan zijn eigen willekeur te onderwerpen. Als een tiran handelde hij met Schotland en stelde alles in het werk om de Reformatie ongedaan te maken.

De trouwe predikanten werden afgezet en een tijdperk van vervolging brak aan. Van 1660 tot 1688 zuchtte Sion onder het juk van haar onderdrukkers. Als een 'losgelaten hinde' werden de Covenanters voortgejaagd, totdat de tijd van de verlossing aanbrak. Het jaar 1688 betekende de bevrijding van de Schotse kerk van de tirannieke banden van de koningen van het huis van Stuart. Het was de Hollandse stadhouder Willem III die de landen aan de andere kant van de Noordzee

te hulp kwam. Hij was het genadige instrument tot verlossing van het arme Schotse volk. Met 600 schepen stak hij de zee over om het Britse rijk bij te staan in de strijd tegen de macht van de roomse kerk. Met de woorden 'Je maintiendrai', ik zal handhaven, in het vizier, kwam deze godvruchtige Hollander van het huis van Oranje ook de losgelaten Naftali te hulp. De bestemde tijd brak aan, dat de banden van de slavernij van het prelatendom eindelijk werden losgemaakt, zodat Sion zich weer kon verheugen in de zuivere instellingen van de dienst des Heeren. De verbannen predikanten keerden naar hun achtergelaten kudden terug, toen de vrijheid voor de kerk werkelijkheid werd.

Overgenomen uit: L.J. van Valen, *Naftali, een losgelaten hinde. De strijd en het lijden van de Schotse kerk*, met kleine aanvulling.

De broedertwisten die hoog opliepen, waren Durham tot smart. Hij behoorde evenals Dickson tot de Resolutioners, maar wilde de verschillen met de Protesters niet op de spits drijven. Juist nu de legeraanvoerder Oliver Cromwell ook als alleenheerser over Schotland ging optreden, was de eenheid onder de Covenanters broodnodig. Het was hem ook tot smart dat de eenheid met de Engelse puriteinen danig was verstoord, omdat de Schotten voor de koning kozen en ontstemd waren hoe Cromwell en de zijnen met Karel I waren omgegaan door deze in 1649 tot het schavot te veroordelen.